

ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ТРУДОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ПОЛТАВСЬКОГО РЕГІОНУ

PROVISION OF LABOR POTENTIAL OF AGRARIAN ENTERPRISES OF POLTAVA REGION

Погребняк Л.П.

аспірант кафедри економіка підприємства,
Полтавська державна аграрна академія

В українському суспільстві вже досить тривалий час відбуваються істотні зміни, які призвели до вимирання сіл та погіршення якості життя сільських мешканців, тому стратегічного значення для ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств у нестабільних умовах розвитку ринкових відносин набуває людський фактор. У статті проаналізовано статистичні та динамічні особливості формування трудового потенціалу Полтавського регіону. Визначено сутність трудових ресурсів підприємства та їх вплив на діяльність підприємства.

Ключові слова: трудовий потенціал, продуктивність праці, сільське населення, аграрні підприємства, працездатне населення.

В украинском обществе уже достаточно длительное время происходят существенные изменения, которые привели к вымиранию сел и ухудшению качества жизни сельских жителей, поэтому стратегическое значение для эффективного функционирования сельскохозяйственных предприятий в нестабильных условиях развития рыночных отношений приобретает человеческий фактор. В статье проанализированы статистические и динамические особенности формирования трудового потенциала Полтавского региона. Определена сущность трудовых ресурсов предприятия и их влияние на деятельность предприятия.

Ключевые слова: трудовой потенциал, производительность труда, сельское население, аграрные предприятия, трудоспособное население.

Significant changes have been taking place in the Ukrainian society for quite a long time, which has led to the extinction of villages and the decline of the quality of life of rural inhabitants. Therefore, the human factor becomes strategically important for the effective functioning of agricultural enterprises under unstable conditions of developing market relations. The article analyzes the statistical and dynamic peculiarities of the formation of the labor potential of the Poltava region. The essence of labor resources of the enterprise and their influence on the activity of the enterprise.

Key words: labour potential, labour productivity, rural population, agrarian enterprises, working-age population.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних ринкових умовах господарювання забезпечення ефективної діяльності підприємств, підвищення рівня їх рентабельності та конкурентоспроможності можливе лише завдяки ефективному використанню трудових ресурсів. Адже якими б досконалими та сучасними не були засоби виробництва, технології й навіть досягнення науково-технічного прогресу, саме працівники, їхній інтелект, креативність, ініціативність, уміння та навички визначають соціально-економічний розвиток не тільки підприємства, а й країни у цілому.

Вітчизняні і зарубіжні вчені у цьому плані відзначили, що якими б досконалими не були знаряддя праці та засоби сільськогосподарського виробництва, їх ефективне використання

завжди буде залежати від головного виробничого ресурсу – тих, хто працює на землі. На тлі скорочення чисельності сільського населення відбувається погіршення якісного складу трудового потенціалу, кваліфікаційного й освітньо-культурного рівня населення, необґрунтоване зниження вартості робочої сили та доходів населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблема ринку праці, економічної зайнятості, використання людських ресурсів і людського капіталу, формування трудового потенціалу тощо є предметом дослідження багатьох науковців і практиків. Значний внесок у їх розроблення здійснили українські економісти, демографи: І.І. Бажан, І.К. Бондар, М.І. Долішній, С.І. Вовканич. Окремі теоре-

тико-методологічні аспекти ефективності використання трудових ресурсів висвітлено в роботах таких вітчизняних учених, як Л. Березіна, Д. Богиня, М. Болюх, Т. Дядик, О. Єрмаков та ін.

Проте недостатньо вирішеними залишаються теоретичні та практичні аспекти, що стосуються дослідження чинників впливу на формування і використання трудового потенціалу аграрними підприємствами.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою дослідження є вивчення забезпеченості трудовим потенціалом аграрних формувань регіону та їх ефективного використання.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Особливе місце в сучасних умовах господарювання в аграрній сфері економіки країни займає питання забезпечення трудовими ресурсами. Вони є найважливішим елементом продуктивних сил, а інвестиційно-інноваційний характер виробництва, його висока наукомісткість, пріоритетність питань якості продукції змінили комплекс вимог до працівників, підвищили значимість творчого ставлення до праці й високого професіоналізму.

За визначенням науковців [1; 2], трудовий потенціал являє собою здатність до розвитку, що перетворює людину у найважливіший ресурс виробництва. Продуктивність праці, мотивація та інноваційний потенціал людини визначають успіх стратегії, спрямованої на інтенсифікацію виробництва та загальну конкурентоздатність.

Трудовий потенціал [4] – це сукупна суспільна здібність до праці, потенційна дієздатність суспільства, його ресурси живої праці. Поняття «трудовий потенціал» значно ширше поняття «трудові ресурси». Якщо до складу останнього входять тільки люди працездатні за певними формальними ознаками, то поняття «трудовий потенціал» охоплює й тих, хто ще тільки готується до ефективної трудової діяльності (діти), й тих, хто вже вийшов зі сфери зайнятості (пенсіонери).

Трудові ресурси є важливим складником ресурсного потенціалу підприємств, які виконують різноманітні операції з виробництва та реалізації продукції. Роль цього складника ресурсного потенціалу останніми роками різко посилилася, що зумовлено масовим відтоком кваліфікованих кадрів із села, а також старінням сільського населення. Від кількісних та якісних характеристик трудового потенціалу значною мірою залежить виробнича спроможність господарських структур, що забезпечують ефективне функціонування підприємства регіону в цілому.

Природною основою формування трудового потенціалу є населення. Зміни в динаміці загальної чисельності населення визначаються змінами в розміщенні його міської і сільської частин. Це має істотний вплив на раціональне

розміщення та оптимальний розвиток продуктивних сил.

Аналізуючи загальну чисельність населення країни як кількісну характеристику трудових ресурсів, можна сказати, що на 1 січня 2017 р. в Україні проживало 42 584,5 тис. осіб, із них: міського – 29 482,3 тис. осіб, сільського – 13 102,2 тис. осіб. Чисельність наявного населення в Полтавській області на 1 січня 2017 р. становила 1 426,881 тис. осіб, із них: міське – 885,6 тис. осіб, сільське – 541,2 тис. осіб [5].

Характеризуючи демографічну ситуацію в Полтавській області, необхідно зазначити, що чисельність наявного населення області з 2016 р. постійно зменшується: порівняно з 2002 р. на 202,2 тис. осіб, а з 2010 р. – 72,7 тис. осіб (табл. 1). Формування трудового потенціалу аграрних підприємств значною мірою залежить від чисельності сільського населення. Чисельність сільського населення за період 2005–2016 рр. зменшилася на 95,7 тис. осіб. Це скорочення викликане, з одного боку, зменшенням чисельності народження і збільшенням кількості померлих, а з іншого – від'ємним сальдо зовнішньої міграції. Ці дві причини зумовили значне зменшення чисельності населення Полтавської області за останні роки.

Основним завданням у вирішенні питань демографічного навантаження є забезпечення високого рівня зайнятості населення. Разом із тим сьогодні у цій сфері існує багато проблем, ситуація значно погіршилася під час кризових явищ останніх п'яти років. За даними табл. 1 ми бачимо, що особливістю умов відтворення і формування аграрного людського ресурсу Полтавської області є послідовне звуження його природної бази, тобто скорочення чисельності сільського населення та його відтворювальної структури.

У сучасних умовах унаслідок помітних скорочень обсягів виробництва аграрні підприємства більше стикаються не з проблемою нестачі, а з наявністю зайвої робочої сили, необхідністю скорочення робочих місць і водночас – збереження кваліфікованих кадрів на майбутнє.

Використання трудових ресурсів у сільському господарстві має специфічні особливості, пов'язані з технологією й умовами виробництва, рівнем його технологічного оснащення й економічно. Важливою особливістю є сезонний характер використання трудових ресурсів, що зумовлює нерівномірне використання протягом року й є однією з причин неповного їх використання. Це стосується насамперед рослинництва, де потреба в робочій силі значно збільшується в окремі періоди виконання сільськогосподарських робіт. У тваринництві трудові ресурси використовуються протягом року більш рівномірно. Змінам чисельності трудових ресурсів у господарствах області властива тенденція до значних змін. Так, у 2016 р. чисельність працівників сільського господарства зменшилася на 29,7 тис. осіб порівняно з 2005 р. Аналізуючи

динаміку найманих працівників у сільському господарстві (рис. 1), слід відзначити, що всі проблеми (скорочення населення, низька якість надання медичних послуг та ін.) призвели до зниження кількості найманих працівників на 10,7 тис. осіб за останні п'ять років.

Загальною закономірністю розвитку суспільного виробництва в країнах світу і демографічних процесів у них є абсолютне та відносне збільшення міського населення та працюючих у промисловості, а також відносне й абсолютне зменшення сільського населення та працюючих у сільському виробництві. Аналогічна закономірність характерна для регіонів України.

Використання трудового потенціалу сільського господарства Полтавської області можна прослідкувати, порівнюючи кількість найманих працівників даної галузі з іншими основними видами економічної діяльності (рис. 2). У 2016 р.

чисельність працівників, зайнятих у промисловості, на 49,8 тис. осіб більше, ніж у сільському господарстві. Проте чисельність працівників, зайнятих у сільському господарстві, на 16,7 тис. осіб більше, ніж у сфері торгівлі, на 7,7 тис. осіб більше, ніж у транспортній сфері, та на 27,8 тис. осіб більше, ніж у будівництві.

Зважаючи на те, що Полтавська область має багато ресурсів для розвитку сільського господарства, а використання їх йде не на повну потужність, населення сільської місцевості змушене мігрувати в міста, шукаючи інші види заробітку. Обмежені можливості створення нових робочих місць за умов недостатньо ефективних структурних реформ, макроекономічної нестабільності, невисокої інвестиційної активності призводять до звуження сфери докладання праці, погіршення якості зайнятості, зниження доходів населення.

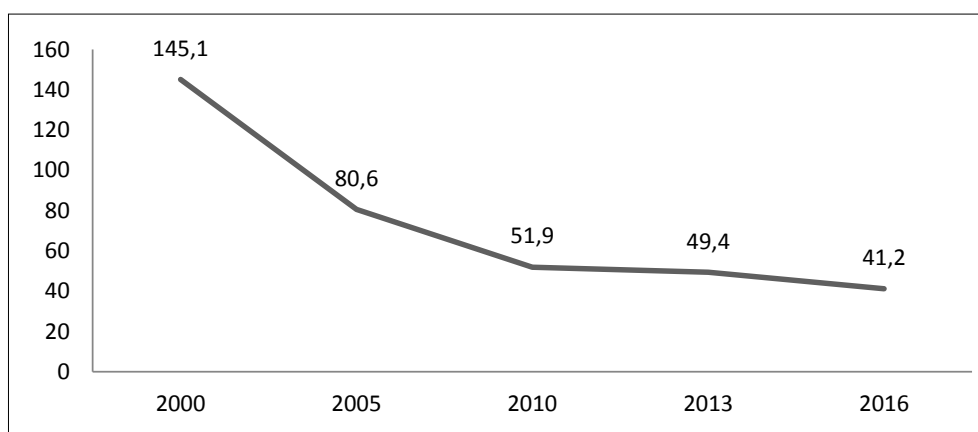

Рис. 1. Динаміка кількості найманих працівників у сільському господарстві Полтавської області, тис. осіб

Джерело: побудовано за даними [5]

Динаміка чисельності сільського населення Полтавської області, 2002–2016 рр., тис. осіб Таблиця 1

Показники	Роки						2016 р. у % до 2002 р.
	2002	2005	2010	2013	2015	2016	
Усе населення	1621,2	1564,6	1491,7	1460,0	1441,1	1419,0	87,5
Сільське населення	677,0	640,9	591,0	570,1	557,1	545,2	80,5
чоловіки	307,3	292,5	271,8	264,2	259,0	254,1	82,7
жінки	369,7	348,4	319,2	305,9	298,1	291,1	78,7
Питома вага сільського населення, %	41,8	41,0	39,6	39,0	38,7	38,4	x
Населення у віці 15-64 років	1100,8	1062,1	1034,9	1020,3	996,3	670,7	60,9
Сільське населення у віці 15-64 років	419,3	397,6	382,4	378,0	368,8	359,8	85,8
чоловіки	205,7	196,0	189,4	187,9	183,47	179,2	87,1
жінки	213,6	201,6	193,0	190,1	185,4	180,6	84,6
Частка сільського населення у віці 15-64 років, %	38,1	37,4	36,9	37,1	37,0	37,1	x
у т. ч. чоловіки	39,1	38,6	38,2	38,4	38,4	38,3	x
жінки	37,2	34,6	35,8	35,8	35,9	35,9	x

Джерело: розраховано за даними [5]

Одним із важливих етапів дослідження трудових ресурсів є оцінка рівня та ефективності їх використання. За даними табл. 3, за поступового зростання розміру валової продукції аграрних підприємств на 6 905,0 млн. грн. та одночасного зменшення чисельності працівників, зайнятих у сільському господарстві, на 119,9 тис. осіб заробітна плата поступово зростає з 2 102 грн. до 4 621 грн. Аналіз показників праці і заробітної плати орієнтований на підвищення продуктивності праці, що сприяє зниженню собівартості продукції, зростанню прибутку і рентабельності. Вирішальну роль

в успішній діяльності підприємства відіграють склад, класифікація і використання трудових ресурсів, їх ставлення до праці.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Досягнення європейського рівня продуктивності і доходів неможливе без кардинальної реструктуризації виробництва та зайнятості за видами економічної діяльності та інституціональними секторами економіки. Йдеться, зокрема, про перерозподіл зайнятості із сектору домогосподарств до корпоративного сектору, із сільського господарства, добувної та важкої промисло-

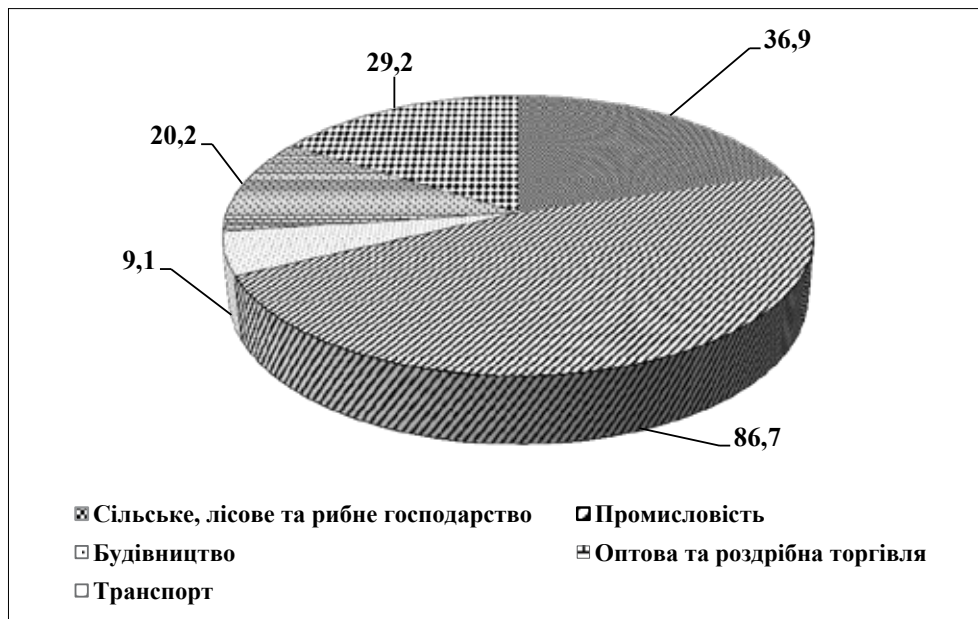

Рис. 2. Чисельність найманих працівників за видами економічної діяльності в 2016 році, тис. осіб

Джерело: побудовано за даними [5]

Таблиця 3

Динаміка ефективного використання трудових ресурсів Полтавської області, 2005–2016 рр.

Показники	Роки						2016 р. у % до 2005 р.
	2005	2010	2013	2014	2015	2016	
Виробництво продукції сільського господарства, млн. грн.	10308	10999	16023	15520	16661	17213	167,0
на 100 га сільськогосподарських угідь, грн.	540,6	587,0	866,2	842,5	907,0	937,0	173,3
Чисельність працівників, тис. осіб	690,3	644,8	648,3	602,9	583,6	570,4	82,6
Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах на одного зайнятого, грн.	14933	17058	24715	25742	28549	30177	202,1
Середньомісячна номінальна заробітна, грн.	758	2102	2988	3179	3783	4621	609,6
Середньомісячна номінальна заробітна плата у сільському, лісовому та рибному господарстві, грн.	430	1555	2404	2631	3390	4452	1035,3

Джерело: розраховано за даними [5]

вості й торгівлі – до високотехнологічних галузей переробної промисловості та сфери бізнесових і соціальних послуг, здатних створити конкурентоспроможні робочі місця з високими вимогами до кваліфікації та освіти зайнятих та забезпечити високий рівень і кращі умови зайнятості (зокрема, більш високі заробітки) для всіх верств трудоактивного населення.

Проведений аналіз факторів впливу на ефективність використання трудового потенціалу показав, що продуктивність праці з кожним роком зростає, темпи її зростання вищі, ніж

темпи зростання заробітної плати. У сільській місцевості на даний момент відбувається скорочення населення, погіршується його якісна та кількісна характеристики. В селі не використовується наявний трудовий потенціал сільськогосподарськими підприємствами. На величину трудового потенціалу області негативно вплинули відсутність реального законодавства, спрямованого на захист та підтримку вітчизняного виробника, корумпованість, спад виробництва, зростання безробіття, зниження рівня життя населення та інші фактори.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Близнюк В. Оцінка людського потенціалу економічного зростання України: теорія та практика. Україна: аспекти праці. 2006. № 5. С. 30–34
2. Волкова О.В. Соціально-економічні детермінанти ринку праці України: монографія. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. 376 с.
3. Дядик Т.В. Економіка праці й соціально-трудова відносини: навч. посіб. Полтава: ФОП Говоров С.В., 2008. 344 с.
4. Кримковський Р. Стан та перспективи розвитку ринку праці в Україні; Уманський національний університет садівництва. Бібліотека Online. 2008. URL: <http://udau.edu.ua>.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 16.02.2018).